

Asia: VN/5875/2019

Lausuntopyyntö saamelaiskäräjälain muutosta valmistellun toimikunnan mietinnöstä

Lausunnonantajan lausunto

1 luku Yleiset säännökset (pois lukien 3 §)

Saamelaisten itsemääräämisoikeus kansana on tuotu esille HE-luonnoksen kyseistä pykälää koskevista perusteluissa, mikä on tärkeää ja tarkoituksenmukaista.

SSN pitää tärkeänä että saamelaisten itsemääräämisoikeutta vahvistetaan tavalla, jossa myös saamelaisyhdistysten asemaa vahvistetaan ja paikallisten perinteisten saamelaisinstituutioiden (siidojen jne.) päätöksentekovalta tunnustetaan. Saamelaisten itsemääräämisoikeutta tulee toteuttaa ja vahvistaa saamelaisista lähtökohdista, ei valtion sanelemana.

Muutos pykälään valtion taloudellisesta vastuusta on perusteltu ja tarpeellinen.

3 § Oikeus tulla merkityksi vaaliluetteloon

SSN katsoo, että vaaliluetteloon merkitsemistä koskeva säädös on paitsi suotava muutos, myös välttämätön korjaus saamelaisten itsemääräämisoikeuden kannalta. Saamelaiset ovat vuosia kritisoineet nk. "lappalaispykälää" ankarasti ja toistuvasti tuoneet esille, ettei pykälä vastaa saamelaisten käsitystä kansamme yhteenkuuluvuudesta. Ryhmäidentifikaatio on saamelaisyhteisön peruskivi ja sitä tulee kaikin keinoin tukea ja vahvistaa. SSN pitää myös erinomaisena kehityksenä sitä, että saamelaisten oikeuksia ja saamelaisia koskevia lakeja yhdenmukaistetaan pohjoismaisella tasolla. Yhdistyksemme katsoo positiiviseksi sen, että YK:n ihmisoikeuskomitean 1.2.2019 antamat ratkaisut ovat tulleet ansiokkaasti esiin toimikunnan työskentelyssä. Toivomme sen johtavan siihen, että lain korjaaminen todella tällä kertaa tapahtuu.

Mielestämme määritelmässä on tulkinnanvaraa jättävä sanamuoto "ensimmäinen kieli". Lakiluonnoksessa tulisi käyttää "ensimmäinen kieli" sijaan esimerkiksi sanaa "äidinkieli", jotta kielen historiallinen merkitys kussakin suvussa korostuu. Epäselvyyttä tulee kaikin keinoin välttää. Mikäli ei-

saamelainen vanhempi oppii saamen kielen ja puhuu sitä lapselleen ensimmäisenä kielenä, onko lapsella silloin mahdollisuus hakea äänioikeutta saamelaiskäräjävaaleihin "ensimmäiseen kieleen" vedoten? Juuri tällaiset termien tulkinnanvaraisuudet ovat aiemminkin aiheuttaneet merkittäviä ongelmia lain toteutumisessa, kuten tiedämme.

Yhdistys katsoo, että vaaliluettelon uudelleen kokoaminen uusien kriteerein on hyvä ehdotus, sillä se on kaikin tavoin yhdenvertainen kaikkia luetteloon kuuluvia kohtaan. Uudelleen kokoaminen on myös merkittävää sen kannalta, että uudet merkitsemiskäytännöt voivat astua voimaan tarkoituksen mukaisesti. Siltikin kiinnittäisimme erityishuomiota siihen, että uudet käyttöön otettavat sanamuodot eivät mahdollista jo ennestään saamelaisten tahtoa vastaan merkittyjen ihmisten uudelleenmerkitsemistä vaaliluetteloon, jälleen vastoin saamelaisten tahtoa.

SSN huomauttaa myös, että itseidentifikaation merkitys saamelaiskäräjien vaaliluetteloon merkittäessä tulee tarkoittaa vain, että henkilö antaa luvan tulla merkityksi vaaliluetteloon.

2 luku Saamelaiskäräjien tehtävät (5-8 §)

5 § Saamelaiskäräjien yleinen toimivalta.

Pidämme positiivisena kehityksenä, että Saamelaiskäräjien toimivaltaa tarkennetaan vastaamaan sen tosiasiallisia tehtäviä. Toistamme samalla huolemme niukoista resursseista, jotka estävät käräjiä toteuttamasta nykyistäkin lakisääteistä tehtäväänsä parhaalla ja tehokkaimmalla mahdollisella tavalla. Sitä mukaa, kun käräjien tehtäviä tarkennetaan ja laajennetaan, on myös rahoitusta lisättävä asianmukaisesti.

Ehdotetussa 4 momentissa on maininta saamelaiskäräjien toimivallasta, joka koskee saamelaisten kieltä, kulttuuria ja asemaa alkuperäiskansana, mutta tarkennetaan, ettei se koske esimerkiksi poronhoitoa, metsästystä ja kalastusta sekä metsätaloutta varten säädettyjä erityisiä ohjaus- ja edistämisyjärjestelmiä (kuntien, valtion, viranomaisten hallintotehtäviä jne). Nämä kaksi asiaa ovat ristiriidassa keskenään. Poronhoito, kalastus ja muut maankäyttöön liittyvät saamelaiset perinteiset elinkeinot ovat erottamaton osa saamelaiskulttuuria ja ovat tiukasti sidoksissa saamelaisten asemaan alkuperäiskansana. Ko. tarkennus vie mattoa alta saamelaiskäräjien toimivallan määrittelystä, sillä ensin todetaan saamelaiskäräjille kuuluvan tietty toimivalta, mutta sen jälkeen poistetaan toimivallasta merkittävä kokonaisuus saamelaiskulttuuria. Alkuperäiskansojen oikeuksien mukaan saamelaisilla tulee olla valta ja mahdollisuus hallinnoida maitaan ja perinteisiä elinkeinojaan, ja sen tulisi näkyä myös saamelaiskäräjien toimivallassa.

Mielestämme on hyvä, että saamelaiskäräjät voi tuoda vuosittaisen kertomuksen eduskunnalle. Se korostaa saamelaiskäräjien arvovaltaa ja antaa paremmat mahdollisuudet eduskunnalle seurata saamelaisasioita. Toivomme uuden käytännön myös lisäävän eduskunnan kiinnostusta saamelaiskäräjien toimintaan.

9 § Yhteistoiminta- ja neuvotteluelvoite sekä 9 b § Menettely yhteistoiminnassa ja neuvotteluissa

Neuvotteluelvoitteen vahvistaminen alkuperäiskansojen oikeuksien mukaiseksi on yksi saamelaiskäräjälain korjaamisen tärkeimmistä tavoitteista. HE-luonnoksen ehdotus on monella tapaa parannus nykytilaan ja on äärimmäisen tärkeää, että FPIC-periaate tällä tavoin tuodaan osaksi Suomen lainsäädäntöä. Vaikka on lakitekstin kannalta ymmärrettävää, ettei absoluuttisia ratkaisuja voida lakiin säätää, on silti hyvin valitettavaa nähdä luonnoksessa jälleen käsite ”pyrkii yhteisymmärrykseen”. FPIC, eli vapaa, ennakkotietoon perustuva suostumus ei tarkoita vain sitä, että neuvotteluissa on pyrittävä alkuperäiskansan suostumukseen ja yhteisymmärrykseen, vaan sisältää myös olennaisen syy-seuraus-suhteen. Jos alkuperäiskansan suostumusta ei voida saada, kyseessä ei ole pelkkä neuvottelutulos, vaan aito, vakavasti otettava este jonkin alkuperäiskansaa haittaavan toimenpiteen suorittamiselle. On ristiriitaista pyrkiä yhtäältä vahvistamaan FPIC-periaatteen käyttöönottoa lainsäädännössä ja toisaalta kieltää saamelaiskäräjien veto-oikeus tai olla tunnustamatta, että FPIC-periaatteen todellinen seuraus on juuri tietyn toimenpiteen tai hankkeen lakkauttaminen - sitä varten FPIC-periaate juuri on olemassa.

Mielestämme tämä pykälä ei tee neuvotteluelvoitteesta alkuperäiskansojen oikeuksien mukaista. Ehdotamme mukaan tarkennusta siihen, mitä tapahtuu jos ja kun suostumusta tai yhteisymmärrystä ei ole löydettävissä, jotta FPIC-periaatteen mukainen alkuperäiskansan suojeleminen haitallisilta toimilta toteutuu.

9 a § Saamelaisten oikeuksien huomioiminen viranomaisten ja muiden julkisia hallintotehtäviä hoitavien toiminnassa

Ehotuksen sisältö on pääasiassa hyvä ja kannatettava, mutta toistamme huomiomme siitä, että ”pyrkiminen johonkin” ei ole sama asia kuin oikeuksien toteutuminen. Jos pyrkimisessä epäonnistutaan, on saamelaisten oikeuksia rikottu ja siitä viranomaisten tulee kantaa vastuu.

Yhdymme Saamelaisneuvoston lausunnon huomioon: ”Ehdotetun 9 a §:n 2 mom. sanamuoto ”...eivät saa toimenpiteillään aiheuttaa vähäistä suurempaa haittaa...” mukailee tietyiltä osin vesilain (587/2011) 8 §:ssä olevaa vastaavaa sanamuotoa. On kuitenkin huomioarvoista, että 9 a §:n 2 momenttiin on lisätty virke, ellei toimenpiteelle ole perus- ja ihmisoikeuksien kannalta hyväksyttävä tavoite ja keinot tavoitteen saavuttamiseksi ovat oikeasuhtaisia painavan yhteiskunnallisen tarpeen toteuttamisessa. Edellä mainitun kaltainen perusoikeuspunninta on viranomaisten käsittelyssä ja viranomaisten harkinnassa monesti koitunut saamelaisten perusoikeuksien rajoittamiseen jonkin muun perusoikeuden kustannuksella.”

3 luku Toimikausi, toimielimet ja toiminta

SSN pitää suotavana kehityksenä, että vaalilautakunta muutetaan jatkuvaluonteiseksi toimielimeksi. Lisäksi uusi pykälä äänioikeutettujen saamelaisten oikeudesta tehdä saamelaiskäräjille aloite käräjien tehtäviin kuuluvassa asiassa on erinomainen ehdotus ja tärkeä askel saamelaisyhteisön sisäiselle demokratialle ja yksittäisen saamelaisen vaikutusmahdollisuuksille, mutta tarvittavan määrän tulisi olla paremmin suhteutettu äänioikeutettujen määrään samoin kuten kansalaisaloitemallissakin. Joka tapauksessa toivomme uuden käytännön myös lisäävään yleistä kiinnostusta saamelaiskäräjien toimia kohtaan.

3 a luku Kirjanpito ja tilintarkastus

-

4 luku Saamelaiskäräjien vaalit

HE-luonnoksen ehdotus siitä, että vaalilautakunnassa tulee olla saamen kielilaissa tarkoitettujen saamen kielten asiantuntemus ei ole riittävää. Pääkriteereissä tulee ehdottomasti painottaa asiantuntemusta sekä saamen kielistä että saamelaisten kulttuurista.

5 luku Muutoksenhaku vaaliluetteloa koskevissa asioissa

Saamelaisneuvosto on lausunnossaan nostanut tärkeitä huomioita muutoksenhakulautakunnan asettamisesta ja kokoonpanosta, ja miten ne käytännössä toteutuisivat saamelaisyhteisössä. Itsemääräämisoikeuden ja ryhmäidentifikaation vahvistaminen ovat ehdottoman tärkeitä asioita, mutta itse laki voi tehdä niiden toteutumisesta hankalaa, jos saamelaisyhteisön erityispiirteitä (koulutustaustat, ikäluokat, kulttuurituntemus jne) ei oteta kokonaisvaltaisesti huomioon.

6 luku Erinäiset säännökset

-

Rikoslain 40 luvun 11 §

-

Muita huomioita

SSN pitää tärkeänä että saamelaisyhdistykset ovat päässeet toimittamaan kirjallisen lausunnon toimikunnalle. Haluamme kuitenkin huomauttaa että näiden yhdistysten joukossa ei ollut yhtään saamelaisnuorten edustamaa yhdistystä. Mielestämme saamelaisnuorten kuuleminen jo lain valmistelun varhaisessa vaiheessa olisi ollut tärkeää, sillä se tulee suurimmaksi osaksi koskettamaan nuorten tulevaisuutta. SSN:llä oli mahdollisuus toimittaa kirjallinen lausunto kun lakiehdotusta viimeksi valmisteltiin, ihmettelimme miksi tällä kertaa yhtään saamelaisnuorta ollut edustettuna.

Teemme pienen huomion kuntakiintiöistä: yli 70% saamelaisnuorista asuu tällä hetkellä saamelaisalueen ulkopuolella koulussa, opintojen parissa tai töissä. Siksi katsomme, että pitkällä aikavälillä kuntakiintiöiden uudelleentarkastelu muuttuu hyvinkin ajankohtaiseksi. Kun lakia tulevaisuudessa päivitetään, kuntakiintiöiden muuttamisen kannalla on saamelaisten keskinäinen alueellinen yhdenvertaisuus.

Similä Enni
Suoma Sámi Nuorat ry